

Марко Делић

Гротескна апологија царства баналног

или

„Роман је роман, а пудинг је пудинг“

Поводом текста Златоја Мартинова „Дисквалификааторске методе г. Марка Делића или како уместо аргумената користи инвективе“

Унапред свестан шта ће га сачекати, Златоје Мартинов је показао већу храброст од својих сатрудника на племенитом послу водвиљске дифамације епископа бачког Иринеја. Упутио је он неке одговоре и неке приговоре писцу ових редака, називајући га *опонентом који се уместо аргумената служи инвективама*. Ситуација у којој се нашао Златоје Мартинов посве је незавидна, и писац ових редака саучествује у муци уредника „Републике“. Није лако вадити кестење из ватре у часу када се читава конструкција коју су он и његови пријатељи градили, срушила у прах. Но, истини за вољу, и поред убојите аргументације, није писац ових редака био тај који је срушио ту кулу, из које су сценаристи и учесници последње епизоде серијала „Јунаци доба злог“ одапињали стреле у епископа Иринеја Буловића. Та кула је од почетка грађена на трошном тлу, и била је крхка и неугледна, па је било довољно само мало јаче залупити њена врата, да би се она спустила у прах и пепео. Онај који ове редове бележи био је тај који је мало јаче залупио врата те грађевине, и збило се то што се збило. Пре него што пређем на разматрање текста што из ума и срца Златоја Мартинова долази, није згорег сликовито предочити споменуто самоурушавање овог водвиља са тоталитарним, хитлеровским предзнаком, што до нас из N1-продукције долази.

Средином деветнаестог столећа, писац Вилхелм Буш сачинио је поучну причу у сликама, под насловом „Диоген и рђави момци из Коринта“. Једног лепог дана, док је чувени грчки философ и аскета Диоген лежао у свом бурету и промишљао, двојица младих обешењака решили су да свој агресивни порив испоље према мудрому старцу. Најпре су стали куцкати на Диогенов дом, настојећи да буком помуте концентрацију овог мудраца. Затим је један од двојице који су се из царства баналног упутили ка Диогену, узео шмрк, и кроз отвор на бурету хладном водом поливао своју жртву. Да су се на томе зауставили, ни по јада не би било! У намери да мудраца линчују, станиште у којем је грчки подвижник живео стали су да котрљају низ низбрдицу, еуфорично и неразумно – а како би друкчије било! На злу срећу рђавих момака, клинови који су у Диогеново станиште били закуцани, у великој брзини запели су за одећу коринтских изгредника, и над њима се остварила она судбина коју су они били одредили Диогену. При великој брзини, станиште грчког философа прешло је преко њих, те су тела оних, који су Диогена намеравали да скрате за главу, остала савњена са тлом. Буш, у духу

своје педагогије, ову казну *сравњивања са земљом* коринтских изгредника описује партиципом „*plattgewalzt*“.

Читалац већ погађа! Ови рђави момци из Коринта – то су они који намераваху да једном за свагда окончају судбину епископа Иринеја. Ствар је, међутим, измакла контроли, и збило се све као у Бушовој причи у сликама: од читаве антииринејевске N1-инфраструктуре није остало ништа. *Plattgewalzt*, другим речима.

После свега тога, Златоје Мартинов, уредник листа „Република“ и један од оних рђавих момака из Бушове скаске, очајнички одговара на аргументовану анализу епизоде о злом Иринеју из пера моје маленкости, иако му је преко главе агоније кроз коју је већ прошао. Интелектуално недорастао своме сабеседнику, свестан је која га судбина чека. Но, сâм је кавгу хтео, и с правом очекује репризу онога *сравњивања са тлом*, из оне давне поучне приче из средине деветнаестог столетља, која нас поучава о томе шта се са протагонистима царства баналног збива кад гордост удруже са незнањем. *Sed veniamus ad rem!*

Текст Златоја Мартинова састављен је из два дела. Први део представља „одговор на Претходне напомене“ г. Делића које се тичу његових замерки ТВ емисији и њеним учесницима“. Другим речима, Мартинов мени одговара у име сценариста и аутора епизоде о злом Иринеју, вероватно од њих и опуномоћен. У том прву делу свога текста, уредник „Републике“ вели да се у тексту моје маленкости могу пронаћи искључиво *инвективе*, упућене на рачун врлих аутора епизоде о епископу бачком. Овако парафразирајући исказ уредника „Републике“, писац ових редака представља Мартиновљево способност да артикулише мисао у мањој мери инсуфицијентном него што она то уистину јесте. Јер, Мартинов не користи глагол *пронаћи*, кад говори о *инвективама* које он у тексту моје маленкости налази, већ употребљава глагол *сазнати*. „Јер шта ново, осим *инвектива*, може читалац из текста сазнати од аутора кад је овај већ у наслову ‘све рекао’,“ пише Мартинов, а писац ових редова реченицу преноси верно, са свим њеним синтаксичким и ортографским особеностима. Како се то *инвективе*, које ми спочитава Мартинов, могу *сазнати*, то остаје знано само овом мудро уреднику „гласника грађанског самоослобађања“. Само што је то устврдио, Мартинов је сâм себи великодушно уделио *инвективу*, означавајући себе као човека који нема ни грама разума. Тиме, признаћете, уредник „Републике“ показује спремност да себе стави на знатно нижу лествицу од оне, на коју га моја маленкост поставља. Да читалац не помисли да збијам шалу, ево реченице Златоја Мартинова. Згражавајући се на наслов мога написа, он записује: „И сваки читалац ма и са грамом разума након прочитаног наслова одустаје од даљег читања“. Другим речима, само онај без грама разума, да се послужим изразом Златоја Мартинова, наставиће са читањем мога текста. Ако је веровати Мартинову, он је текст моје маленкости прочитао, те тиме себе сврстао у категорију бића без грама разума, да се послужим самоинвективом овог публицисте и писца.

Има, међутим, у Мартиновљевом напису далеко крупнијих интелектуалних погрешки него што су то оне, чисто формалне природе. Мартинов, најпре, сврстава напис моје маленкости у рубрику „опадачко-подсмевачког жанра“, и вели да полемичка расправа то не би смела бити. Одмах да будем сасвим јасан. Аутор ових редова није полемисао са учесницима епизоде о бачком архијеру, будући да су за полемичку потребни релативно равноправни сабеседници. Будући да је епизода усмерена против бачког

архијереја водвиљско-лакрдјашког типа, писац текста о визији Цркве из хитлеровског угла прибегао је *травестији*, и то у форми аналитичког осврта. Травестија, међутим, не искључује аргументацију, и нема ништа заједничко са каквом тривијалном пошалицом. Овај начин књижевног обликовања има своје корене у *просветитељству*, у рококо-поезији, а о просветитељству, за разлику од Златоја Мартинова и његових пријатеља, моја маленкост подоста зна, и до те европске традиције веома држи. Стога су све тврдње у тексту о феномену проширивања царства баналног темељно аргументоване, и оне се тешко могу довести у питање. И овај напис из пера моје маленкости, који пред читаоцем управо стоји, није полемика са Златојем Мартиновим. Јер, да би Мартинов био нечији опонент у полемици, потребно је да испуни четири услова:

1. Требало би, најпре, нешто да зна о темама о којима настоји да поведе расправу;
2. Требало би да има способност да то знање ваљано формулише у форми аргумената, са свим правилима формалне и аналитичке артикулације;
3. Требало би да поседује способност *парафразе*, то јест да тачно разабере шта је у тексту којим се бави уистину речено;
4. Напоследку, требало би да се руководи познатим тацитовским принципом *sine ira et studio*, то јест да примењује инструментарије *критике* а не *напада*, када је реч о личностима и темама које третира.

На злу срећу Златоја Мартинова, он је свој живот потрошио представљајући себе писцем и публицистом, а да ниједан од ова четири критеријума за вођење полемике није испунио. Писац ових редака ће, поступно и полако, читаоцима предочити то споменуто изостајање *условâ* за вођење полемике, на примеру текста уредника „Републике“. И још нешто! Моја маленкост држи да Мартинов квалификације о њему изречене неосновано назива *инвективама*, уместо да их назове *еуфемизмима*. Једна од тих квалификација, која је аутору овога написа наишла испод пера, тичала се *дилетантства* уредника „Републике“, а била формулисана у синтагми, која је гласила: *дилетант Мартинов*. Свака од квалификацијâ изречених у вези са овим писцем и публицистом, као и у вези са његовим пријатељима, утемељена је у аргументацији моје маленкости, а то да ли се ради о *инвективама*, како каже Мартинов, или о *еуфемизмима*, како тврдим ја, биће предочено у овом тексту. Пођимо, стога, по реду, пратећи редослед у тексту Златоја Мартинова!

Писац и публициста, како сâм себе назива, упућује ми приговор који је формулисао на основу наслова мога текста, па вели да сам рекао „да су аутори и учесници ове емисије напросто хитлеристи, нацисти такорећи, који на Цркву гледају из визуре националсоцијализма, те первертиране идеологије која је нанела толико зла човечанству“. Мало даље, Мартинов још једном резимира свој закључак до којег је дошао читајући наслов текста моје маленкости: „Кратко речено, Марко Делић покушава свим својим опонентима ‘онима у мантији и онима без мантије’ дакле и потписнику ових редова, да спочитне како желе реформу Српске православне цркве по узору на нацисте! То је срж, квинтесенција његовог текста. Каква тешка и монструозна оптужба!“

На овом месту подсетићу читаоца на онај трећи услов, неопходан да би неко какву расправу повео, који се тиче начела *парафразе*. То значи да би Мартинов морао да

разабере, прецизно, шта одиста у мом тексту стоји. Поред тога, требало би толико да зна, да се о каквом напису не суди на основу његовог наслова, већ на основу његовог садржаја. Тако, Мартинов тврди да сам ја у тексту изнео тезу да су учесници емисије о Иринеју бачком *хитлеристи* и *нацисти*, што писац ових редова није нигде устврдио. Речено језиком логике, Златоје Мартинов користи *неразговорне појмове*, говорећи о *хитлеризму* и *нацизму* in genere, а писац ових редака је, сасвим прецизно, користио *разговорне појмове*, говорећи о *хитлеризму* и *нацизму* на основу значења појма *позитивног хришћанства*, из 1920. године, споменутог у 24. тачки Програма Националсоцијалистичке немачке радничке партије, као и о *нацизму* у контексту пропагандно-манипулативне тактике, која циља на егзекуцију објекта мржње, у овом случају епископа Иринеја. Указано је и на чињеницу да је забавни вашарски човек из једне приповетке Томаса Мана, Ципола, литерарни пандан Адолфа Хитлера, те је онај који ове редове бележи указао на то, да у историји није непознато да конјунктуре каткад буду наклоњене кабаретским фигурама. Будући да је емисија посвећена бачком архијереју налична водвиљу Мановог Циполе, додуше са учесницима знатно гротескнијим него што је то био главни јунак новеле „Марио и чаробњак“, предочен је, веома опсежно, нацистички механизам *проширивања царства баналног*, који краси епизоду из N1-продукције. Додајмо да су и у поводу Мановог вашарског чаробњака, као и у Мановом предочавању психолошког профила *брата* Хитлера, инфериорност и опсесивност главне психичке црте тих гротескних фигура. Управо опсесивност у бављењу ликом и делом епископа Иринеја, још једна је заједничка психолошка особина твораца и учесника епизоде о портпаролу Српске Православне Цркве, али и психолошка подлога за Иринејеву егзекуцију, ако се за то стекну социјално-политички услови, због чега је за дотичне од стране моје маленкости и употребљен израз *егзекутори in spe*. Није ли, уосталом, један од Мартиновљевих миљеника-епископа, оживео ову усташоидну, павелићевску идеологију, претећи у Жичи *клањем* архијерејима, међу којима су били присутни и садашњи патријарх Порфирије и епископ бачки Иринеј? И код тог архијереја три главне психолошке црте доминирају: страх и инфериорност, као и опсесивно бављење објектима властите мржње – патријархом српским, и епископима бачким и крушевачким.

Вратимо се одсуству способности за *парафразу*, која краси интелектуални профил Златоја Мартинова. Речено језиком логике, његови појмови *хитлериста* и *нациста* имају толико широк обим, да спадају у категорију *неквантификованих* појмова, подложних идеолошкој манипулацији баш из тог разлога, што се у њихов обим могу сврстати најразличитије идеолошке, политичке и психолошке фигуре. За разлику од Мартинова, појмови моје маленкости су, када је о садржају реч, *разговорни*, а када је о њиховом обиму реч, они су *квантификовани*.

Ту, одмах, Мартинов упућује и „прву и основну поруку“ мојој маленкости, у којој се показује права антидемократска идеолошка оптика уредника „Републике“. Док је, по њему, бављење ликом и делом епископа бачког, на начин аутора и невешто скривених сценариста у мантијама N1-епизоде, њихово демократско право на мишљење, дотле је аналитички осврт моје маленкости на ту емисију за Мартинова „нечувена дрскост, а не слобода изражавања“. Те две реченице уредника „гласника грађанског самоослобађања“ гласе овако: „Таква дисквалификација људи и њихова дифамација

поређењем са Хитлером је нечувена дрскост, а не слобода изражавања. Виђење 'лика и дела' бачком владике Иринеја у поменутој емисији је неприкосновено демократско право на мишљење". Пошто Мартинов писцу ових редака упућује поуку о демократији, али из угла нацистичке и бољшевичке визуре, упутимо и ми њему једну поуку. Онај ко само одређеној групи људи признаје „неприкосновено право на мишљење“, а некој другој то право одриче, и у психолошком и у идеолошком погледу заступник је тоталитарне политичке опције, и не разликује се од нацистичког нити од бољшевичког схватања демократије, које је Карл Попер називао *идеологијом трибализма*. Начело Златоја Мартинова, овде дефинисано, назовимо за ову прилику *хотентотском политичком философијом*. О чему је, заправо, реч? Ево једног аутора, који је можда познат Златоју Мартинову. Реч је о Анатолију Васиљевичу Луначарском, који је дванаест година био на функцији народног комесара за образовање, у Совјетском Савезу. Луначарски у свом спису „Слобода књиге и револуција“, подсећа на одговор који је неком мисионару изрекао један Хотентот. На питање мисионара о значењу појмова *добро* и *зло*, Хотентот је казао: „Добро је кад ја припаднику суседног племена отмам жену, а зло кад он мени учини то исто“. Луначарски у свом спису држи да је гесло тог Хотентота рационално и плаузибилно и у контексту бољшевичког политичког понашања.

Дакле, све да сам и ја, попут оних из предњег и позадинског плана емисије „Јунаци доба злог“, уместо аргумената користио *инвективе* и *лажи*, Мартинов не би смео, кад би био човек демократских начела, мом исказу да порекне право на слободу изражавања. Писац ових редака, међутим, за разлику од актерâ пропалог водвиља о Иринеју бачком, користио је искључиво аргументацију, чињенице, и све то у форми травестије. Пошто Мартинов у првом делу свога текста, којим се сада бавимо, формулишући „одговор на Претходне напомене“ г. Делића које се тичу његових замерки ТВ емисији и њеним учесницима“, додаје и то да су „учесници емисије у својим иступањима показали да су универзално, космополитски, а не национално оријентисани“, скрећем на овом месту пажњу читаоцима овог мог написа, а не заступнику хотентотске варијанте политичког трибализма, на неоспорне чињенице које сам, у претходном тексту, већ истакао. Састављач аналитичког осврта на епизоду „Јунаци доба злог“ указао је, поред осталог, и на неоспорну чињеницу да покојни новинар, Славиша Лекић, није сценариста водвиља из N1-продукције, премда је био потписник свих претходних епизода споменутог серијала. Да нема спора у вези са оценама моје маленкости о *антидемократском, тоталитарном* идеолошком карактеру епизоде која се, тобоже, бави ликом и делом епископа Иринеја Буловића, сасвим је јасно и из следеће неоспорне чињенице. Наиме, на снимање последње епизоде серијала „Јунаци доба злог“ нису позвани они, чије би мишљење опонирало учесницима и сценаристима серијала, због чега се, између осталог, читава конструкција овог добро финансираног водвиља срушила као кула од карата. Ако ово узмемо у обзир, где се деде оно универзално и космополитско *вјерују* учесника епизоде о злом Иринеју, о којем нам Мартинов приповеда, у својој мелодраматичној дирнутости дрскошћу моје маленкости? Ако и Мартинов крије сценаристу епизоде као змија ноге, и ако тај сценариста није наведен у епизоди коју анализирамо, шта је та емисија ако не водвиљска денунцијација Иринеја бачког? Шта је улога Златоја Мартинова у том

водвиљу, ако не улога онога који је, за потребе снимања N1-епизоде, добровољно пристао да буде денунцијант са маском писца и публицисте. Наведимо, стога, седам указивања из мога текста, и осмо које у овом напису први пут спомињем, на које се Мартинов не осврће, нити даје одговор у првом делу свога текста, поред тога што је тај део властитог написа формулисао као „одговор на Претходне напомене г. Делића које се тичу његових замерки ТВ емисији и њеним учесницима“.

1. Врло прецизно, и аргументовано, у свом тексту о визији Цркве из хитлеровског угла, написао сам следеће:

„Да би, у манипулативном духу гебелсовскога типа, епископа Иринеја јавности представила као некога ко је васкрсао као Рус, то јест као човека који формулише ставове Московске Патријаршије, а чије ставове, реципрочно, одређује та иста Патријаршија, нараторка наводи да детаљна биографија бачког архијереја не постоји на српском већ на руском језику. Ово је, наравно, ноторна неистина, те се и у овој епизоди читају делови званичне биографије, која постоји на сајту Епархије бачке, будући да на руском језику не постоји никаква биографија опширнија него што је то ова, званична. Нараторка, међутим, пратећи сценарио, брзо напушта званичну биографију епископа Иринеја, те прелазии на ону, у духу *проширивања царства баналности*, конструисану. Не могући да порекне полиглотске способности епископа Иринеја, скривени писац сценарија смањује број језика којима бачки архијереј одлично влада. Сама епизода, баш као и споменута пашквила, писана против бачког архијереја, конципирана је по принципу контраста: ту доминира *зли* Иринеј, чији лик је предочен само црним бојама, и *добри* епископи, Максим Васиљевић и Григорије Дурић. Овом првом међу *добрима* удељују се епитети *млад* и *образован*, премда он одавно није више млад, а образован, осим у формалном смислу, није никада ни био. У читавој конструкцији епизоде против епископа бачког читају се да је главна мета у коју ови егзекутори *in spe* гађају заправо Српска Православна Црква. Тако се, у споменутој пашквили, драмској подлози за N1-водвиљ, често истим средствима третирају Патријарх српски Порфирије и преминули Патријарх Иринеј, као и најугледнији архијереји наше Цркве“.

Упућујем овде Мартинову реторско питање: да ли је овај вид очите манипулације у сагласности са демократским, универзалним и космополитским начелима, која, по њему, красе учеснике серијала о епископу бачком?

2. У тексту сам указао и на манипулисање у поводу наводних цитирања епископа Иринеја, те сам записао:

„У истом духу такозване *даљинске монтаже*, да употребим један израз Виктора Шкловског, у епизоди посвећеној епископу бачком јавности се износе његови тобожњи цитати, без навођења извора који указују на то да је бачки владика уистину *то и то* негде рекао. Из прегршти таквих цитата издваја се онај у коме бачки архијереј, наводно, тврди да се *о* одлукама Синода не расправља, уз указивање на *чињеницу* да је то епископ Иринеј изговорио на једној седници Наставно-научног већа Православног богословског факултета у Београду. Међутим, како је, илегално, снимак те седнице *испливао*, свако се може уверити да епископ бачки то никада није рекао већ је, уместо глагола *расправљати*,

употребио глагол 'гласати', и то, у конкретном случају, сасвим на месту и легитимно. Истакао је основну чињеницу да о одлукама једног надређеног тела, у овом случају Светог Архијерејског Синода, не може *гласати* њему подређено тело, то јест Православни богословски факултет. Реч 'расправљати' епископ бачки је на тој седници употребио у истом смислу: о одлукама Синода може расправљати Свети Архијерејски Сабор, којем је, Синод, једино подређен. Сценаристи емисије ствар постављају у апстрактну раван, следећући тактици манипулације, на што се надовезује Родољуб Кубат, понављајући речи епископа Максима, неосновано изречене на споменутој седници, да се *о свему расправља, па и о Светом Писму*, те тиме и један и други недозвољено изолују глагол *расправљати* из Иринејевог контекста употребе, како би овог епископа прогласили за некога ко сваку врсту расправе а priori одбија. Није, дакле, Иринеј бачки никада тврдио да се о синодским одлукама не расправља већ да се о њима не може *гласати* на Наставно-научном већу Православног богословског факултета, док се о њима *расправља* и може *гласати* на Сабору свих архијереја. Расправе у поводу Светога Писма представљају други тип *богословских расправа* и немају везе са оним што се епископу бачком недозвољено импутира“.

Да ли ова врста манипулативне технике, којој прибегавају сценаристи серијала „Јунаци доба злог“, они у мантији, и они без мантије, може бити усаглашена са демократским начелима, универзалним и космополитским, о којима Мартинов без основа збори, или је ова техника блиска гебелсовском начину политичке пропаганде? Да ли је Мартинов нешто изустио у вези са овим аргументованим предочавањем стања ствари, или је ово прећутао? Ствар је, и овде, јасна, и не треба одвећ трошити речи.

3. Писац ових редака јавности је предочио још једну манипулативну тактику ауторâ епизоде о бачком архијереју, која се, такође, може наћи и у једној пашквили о епископу Иринеју, састављеној „трудом“ неких архијереја са њиховим теолошким саветницима, а која је у основи сценарија за N1-водвиљ, о чему Мартинов не сме да каже ни једну реч. Та манипулација тиче се студентских демонстрација код Теразијске чесме, и личности Драгана Драгојловића. У вези са тим, забележио сам: „Емисија почиње, посве неосновано, прилогом о деветомартовским демонстрацијама, као и о демонстрацијама студената, окупљених око Теразијске чесме, 1991. године. Да би гледаоцима предочила епископа Иринеја као човека који је 'манипулисао' патријархом Павлом, нараторка вели да је, у тим драматичним данима, покојни поглавар Српске Православне Цркве примио тадањег министра верâ, Драгана Драгојловића, и то 'на молбу епископа Иринеја'. На страну то што Патријархов сусрет са државном делегацијом није никакав грех, нити може бити, аутори епизоде овим грубо фалсификују ствари или, народски речено, лажу. Споменути Драган Драгојловић је познавао покојног патријарха Павла раније но што је упознао епископа бачког и много пре него што је постао министар верâ. Блаженопочившег поглавара наше Цркве сретао је Драгојловић још као монаха, у Бајиној Башти и у манастиру Рачи, а за време Павловог епископовања у Призрену били су у пријатељским, веома блиским односима. Исти Драгојловић

је о томе сведочио и у серијалу РТС-а, посвећеном патријарху Павлу, а ови новинари, морални настављачи дела Славише Лекића, само због ове неистине заслужују да буду трајно најурени из новинарског еснафа. То што су добили сценарио у руке од својих пријатеља који роваре против Српске Православне Цркве, за туђ и за свој рачун, и за туђ дугорочни, а за свој краткорочни интерес, не аболира ове новинаре, којима ни писменост није јача страна“.

Питао ја сад мог неугог сабеседника, што хотентотску логику покушава јавности да предочи као демократску: да ли је писац ових редака овде користио неутемељене *инвективе* или је, ипак, користио *еуфемизме*, осврћући се на Мартиновљеве колеге? Да су којим случајем Мартинов и његови пријатељи снимили емисију овога типа у некој правно уређенијој држави, *рецимо у Немачкој*, сносили би они и моралне и практичке последице. Трајно би били елиминисани са јавне сцене.

4. Писац ових редова указао је на подлу лаж, у коју су аутори серијала слепо поверовали сценаристима у мантијама, који су им текст о Иринеју предали у руке. Та неистина тиче се тврдње да је архиепископ охридски, у неком писму упућеном покојном патријарху Иринеју, епископа бачког назвао пучистом. У мом претходном напису, то је овако формулисао:

„Аутори су, међутим, притом изrekli недопустиве неистине. Једна од њих је та да је архиепископ охридски епископа бачког оптуживао за некакав пуч. Свакоме ко иоле познаје црквене прилике познато је да угледни исповедник православне вере, архиепископ Јован, негује најприсније духовне везе са епископом Иринејем, сматрајући га једним од својих знаменитих учитеља у богословљу. Залагања епископа бачког у вези са бољшевичко-нацистичким хапшењима и исконструисаним, антидемократским суђењима архиепископу охридском такође су позната. Писац ових редова је, такође, – нека и то буде, истини за вољу, казано, – у честим, пријатељским разговорима са охридским архиепископом, слушао од њега узвишене речи о богословском и интелектуалном формату епископа Иринеја, о његовим филолошким компетенцијама, о подвизима смирења и скромности епископа бачког и – да не ређамо даље“.

Да ли се мој невешти сабеседник Мартинов осврнуо на ову чињеницу, кад је стао испред својих пријатеља, у намери да прочита лекцију мојој маленкости, иако је био свестан да би боље било да је ћутке и повучено гледао како успешно да потисне властиту бруку? Није се он на ово осврнуо, већ је аутору ових редова пребацио оно што он сâм чини, а то је да се служи искључиво аргументима *ad hominem*.

5. Споменимо још једно крупно, антидемократско и трибалистичко третирање лика и дела бачког архијереја, у емисији из N1-продукције. О томе је онај који ове редове бележи овако писао:

„Сценаристи епизоде спомињу и новинарски текст извесног Ставроса Зимаса, који је, за потребе састављања пашквиле о епископу Иринеју, превео један од теолошких саветника аутора ове епизоде. Писац ових редова неће се бавити неоснованошћу тога текста него ће указати на још једну, пажљивом гледаоцу очиту, манипулативну тактику споменутих сценариста. Док Ставрос Зимас пише да су *Срби ширили мит о Караџићу и Младићу*, нараторка текст чита тако што

изговара да је *епископ Иринеј тај који је овај наводни мит ширио*. У истинитост тврдње моје маленкости може се уверити свако ко пажљиво погледа део ове епизоде од 35. минута и 36. секунде до 35. минута и 48. секунде“.

Да ли је овде посредни демократска новинарска етика, или гебелсовско-хитлеровска? Одговор је по себи јасан.

6. Јасно сам указао и на то да N1-носиоцима универзалистичког, космополитског етоса, како их неосновано означава мој невешти сабеседник Мартинов, смета Иринеј бачки, а не смета им личност која промовише нацистичку, павелићевску Хрватску Православну Цркву. Осетљив на сваку врсту приговора за нацизам, ни Златоју Мартинову уопште не смета лажни ђакон Бојан Јовановић, који отворено на свом твитер-профилу промовише ту усташку, павелићевску творевину, а који се појављује у епизоди „Јунаци доба злог“.
7. Мартинов се није огласио ни поводом мог указивања на расистичке изјаве Ане Лалић, а ипак је и своју пријатељицу, баш као и остале учеснике епизоде о Иринеју бачком, означио носиоцем универзализма и космополитизма. Писац ових редака је, у свом тексту, следећим речима на ово указао:
„Треба, овом пригодом, споменути и новинарку Ану Лалић, која је у изјавама превазишла и највеће мрзителије Цркве и свештеничке службе. Елем, ова новинарка, која се бори за демократско лице Србије, у духу чувене бољшевичке ‘другарице’, *товариш Николаенко*, од милоште још и *кијевском пошашћу* називане, усред 21. столећа изјављује, не трепнувши оком, да свештена лица, углавном, немају људске карактеристике. Ево како гласи та реченица Ане Лалић: Иринеј штити људе који су му послушни, а прогања из Цркве било коју врсту реформаторског духа, отворености ка друштву, или, у крајњем случају, неке људе који, иако су свештена лица, покажу да имају и неке људске карактеристике и особине’ (подвукао МД). Да писац ових редака није претеривао називајући идеолошки карактер ове емисије *хитлеровским* очито је из ове, у духу расистичких теорија, формулисане реченице Ане Лалић. Поред тога, у њеном исказу имамо свега: и бољшевичког и нацистичког порицања људских својстава одређеној групи људи, коју ваља затрети, – у овом случају свештеницима Српске Православне Цркве, – и указивање на *реформаторски дух*, у кључу оне 24. тачке Програма Националсоцијалистичке партије, из године 1920, као и баналност, која почива на скромним способностима да се нека мисао артикулише“.
8. Споменућу и нешто што у претходном тексту нисам артикулисао. Тиче се N1-обrade смрти епископа Јеронима, у длаку истоветне оној обради, коју су по кулоарима предузимали и неки црквени пастири, који Цркву користе као параван за кријумчарење сопствених интереса, и на чији рачун добро живе. Мартинову не смета то, већ и поред тога своје сатруднике на светом послу дифамације епископа Иринеја назива људима који носе универзалистичке и космополитске, демократске вредности. Јасно је, међутим, свима, да би у некој демократски уређенијој земљи, *рецимо у Немачкој*, они који овако обрађују Јеронимову смрт, инсинуирајући најмонструозније верзије у вези са епископом Иринејем, завршили у *ћорци*, а о њиховом присуству на јавној сцени не би било ни говора.

После ових неоспорних чињеница, остаје недвосмислен и неоспоран закључак: Мартиновљево удељивање комплимената за *космополитизам* и *универзализам* својим колегама из епизоде „Јунаци доба злог“, личи на сличне поступке које су предузимали делатници разних тоталитарних идеологија, нацистичких поготову, у часу када су сваким својим гестом и речју побијали оно што су у исти мах, у равни теоријске рационализације, тврдили.

Вратимо се сада Мартиновљевој употреби *неразговорног* и *неквантификованог* појма хитлеризма и нацизма. Напред смо већ указали на примере који речито говоре о изостајању интелектуалне способности *парафразе* код Златоја Мартинова. Пођимо, сада, даље!

Антиципирајући могућност да неко од хвале вредних мрзитеља Иринеја бачког, у покушају идеолошке дифамације писца ових редова, прибегне *неразговорној* и *неквантификованој* употреби појмова *хитлеризам* и *нацизам*, у претходном тексту сам написао реченицу, која је очити доказ одсуства способности мог сабеседника Мартинова да тачно разабере шта је у тексту којим се бави уистину речено. Цитирајући део 24. тачке Програма Националсоцијалистичке немачке радничке партије, додао сам: „Они који мало знају о историји националсоцијализма у Немачкој, или се у вези са том проблематиком информишу из научно недовољно профилисаних приручника, у искушењу су да ово *позитивно хришћанство* вежу искључиво за такозване *немачке хришћане*, те за антисемитске идеје овога покрета, и за Фирера, као носиоца новог Откривења. То, међутим, важи за позне тридесете године двадесетог столећа, када је Гебелсу већ било пошло за руком да визију *позитивног хришћанства* веже за споменуте *немачке хришћане*, усмеравајући их на Фирера и на хилијастички импрегнирану визију будућности Националсоцијалистичке партије“.

Већ је указано на то да Златоје Мартинов, занемарујући ову моју напомену, не испуњава онај *трећи* услов за критичко проматрање неког текста, који смо назвали начелом *парафразе*. Међутим, управо на овом примеру, читаоцу ће бити предочено изостајање и оног *првог* и *најважнијег* услова за аргументовану расправу, на основу којег онај који настоји да полемише мора нешто да зна о темама, о којима намерава да расправља. Одсуство тог преко потребног услова представља доминанту Мартиновљевог текста. Мартинов, најпре, показује, да не зна ништа о појму *позитивног* и *негативног* хришћанства, у контексту Програма Националсоцијалистичке партије из 1920. године. Занемарујући већ наведену опаску моје маленкости, по којој многи, који о историји националсоцијализма уче из научно недовољно утемељених приручника, појам *позитивног хришћанства* везују за његову употребу из позних тридесетих година, Мартинов *допуњује* свога сабеседника и цитира, ван контекста, једну реченицу из познате књиге Алфреда Розенберга, која нема никаквих додирних тачака са Розенберговим поимањем *позитивног хришћанства*, као ни са том идејом из године 1920, на коју је писац ових редака указао. Пре него што прецизно читаоцу покажем гротескност ове Мартиновљеве *допуне* мојој маленкости, осврнимо се на један, не тако небитан исказ овог публицисте, који је он уденуо одмах пре цитата из књиге „Мит двадесетог века“. У тој напомени, Мартинов, опет, изневерава начело *парафразе*. Најпре, вели за себе да је он „зналац немачке литературе и уопште

немачких тема“, а онда додаје, у једној загради, да му то „Делић ипак не оспорава“. Међутим, да је кадар да тачно устврди шта је писац ових редака заиста казао, Мартинов никада не би написао да Делић не оспорава тезу да је уредник „Републике“ зналац немачких тема и немачке литературе. Писац ових редака у свом претходном тексту написао је нешто сасвим друго. Наиме, осврћући се на сопствени избор неких литерарно-политичких разматрања Томаса Мана, помоћу којих сам одредио идеолошки механизам епизоде о епископу бачком, начинио сам разлику између двојице опонената бачког архијереја, Златоја Мартинова и епископа Григорија Дурића. У том контексту нигде нисам записао за Мартинова да је „зналац немачке литературе и уопште немачких тема“, већ сам забележио да су уреднику „Републике“ „књижевне теме блиске, оне немачке поготову“, а додао сам, иронично, да се бавио питањима „херменеутике књижевне естетике“. Иронија је ту била присутна, будући да је Мартинов објавио књигу са таквим насловом, а у књизи се, уместо херменеутике и естетике, налазе прикази књижевних дела аутора из домаће продукције. Указао сам, у контексту упоређења теоријске спреме Мартинова и Дурића, на то да „Мартинов, додуше, нешто више зна о Рози Луксембург него о Томасу Ману, али о немачким темама нешто, ипак, зна“, док сам за епископа Григорија изрекао да о писцу који му је на срцу, о Томасу Ману, зна само то да му је он мио и драг, и да би се забринуо ако га Ман не би признао за Европљанина, уколико би се из гроба подигао. Као што читалац може видети, писац ових редака, поредећи знање Златоја Мартинова и Григорија Дурића, користи неодређену заменицу „нешто“ за уредника „Републике“ („о немачким темама нешто, ипак, зна“), додајући да су овом публицисти немачке теме блиске. Уколико неко устврди да једна личност о некој теми *нешто* зна, и да су му неке теме *блиске*, онда је неваљана парафраза тих речи она коју примењује Мартинов, кад у свом тексту вели да сам га признао за зналаца „немачке литературе и уопште немачких тема“.

Већ је наглашено да се аутор ових редака у свом претходном тексту оградио од Розенберга и познијих обрада појма *позитивно хришћанство*. Јасно сам артикулисао да је недопустиво тај појам из 1920. године везивати за такозване *немачке хришћане*, а Мартинов, немајући способност *парафразе*, не узима у обзир ту моју напомену, и бележи реченицу из које се може разабрати како одсуство *парафразе*, тако и одсуство елементарног знања о појму *позитивног хришћанства*. Та реченица Златоја Мартинова гласи овако: „Позитивно хришћанство’ је пука измишљотина и конструкција нациста позната као покушај стварања ‘немачке народне цркве’, која никада није заживела“. Прва нетачност у овој реченици представља тврдња да је термин *позитивно хришћанство* изум илити нацистичка „измишљотина и конструкција“, како каже Мартинов. Друга нетачност тиче се одсуства Мартиновљеве способности за *парафразу*, будући да је писац ових редака истакао, у свом претходном напису, да се спомињани појам из 1920. не сме везивати за такозване *немачке хришћане*, те да то важи за тридесете године двадесетог века, и то за Гебелса, а никако за Розенберга. То ћемо, нешто касније, размотрити.

Оно што Мартинов не зна када је реч о *позитивном хришћанству*, то је чињеница да ова синтагма представља варијацију просветитељске употребе овога појма, и да се овај термин на прелазу из 19. у 20. век често користио да значи ванцрквену и нецрквену религиозност, карактеристичну за протестантске кругове такозваних *нонконформиста*.

Маринов, оглушујући се о начело *парафразе*, занемарује термин који је писац ових редака позајмио од Хајнца Висмана, а који добро описује значење *позитивног хришћанства* са преласка из 19. у 20. век, и са почетка 20. века, а то је израз „слободнолебећа спремност за веру“, или „лелујава спремност за веру“ („freischwebende Glaubensbereitschaft“). Маринов, такође, никада није чуо за гласовитог немачког историчара, Томаса Нипердаја, који је творац израза „вагирна религиозност“, на који, такође, моја маленкост упућује. Нипердај тај израз користи у првом тому своје књиге „Немачка историја од 1866-1918“ (Thomas Nipperdey, *Deutsche Geschichte 1866-1918*. Bd 1: Arbeitswelt und Bürgergeist, München 1990, стр. 121 и 521) као и у својој књизи „Религија у преображају“ (Thomas Nipperdey, *Religion im Umbruch, Deutschland 1870-1918*, München 1988, стр. 143). Овом немачком историчару је, попут Арнолда Тојнбија, полазило за руком да појмовно артикулише одређене феномене, те он у својим књигама указује на контекст нецрквених религијских организација, као и на појединце у протестантским заједницама, који су били носиоци духа *позитивног хришћанства*. Управо ова варијанта *позитивног хришћанства* бива унесена у Програм Националсоцијалистичке партије, без икаквих реферирања на такозване *немачке хришћане*, и на доцнију нацистичку визију религиозности. Маринову је непознато да је 1892. године у Берлину основано „Друштво за етичку културу“, које је било носилац духа *позитивног хришћанства*. Познато је и то да је Аугуст Бебел јавно критиковао ово удружење, означавајући га изразом „хумана опијеност“ (Humanitätsduselei). Да не говоримо о значају списа „Дијалог о религиозности“ Валтера Бенјамина из 1912. године, у којем се многе тенденције *позитивног хришћанства*, у литерарној форми, резимирају. Ништа од тога Златоју Маринову није познато, те он у контексту нацистичког Програма неосновано пише о *позитивном хришћанству* „као некој врсти надконфесионалне цркве која би заменила католичку и реформаторску цркву у Немачкој“. Овај Мариновљев исказ у потпуности је нетачан, и речито говори о степену необавештености уредника „Републике“. Не само да творци националсоцијалистичког Програма из 1920. године нису ни у крајњој пројекцији имали на уму оснивање неке своје Цркве, заступајући „становиште позитивног хришћанства“, него то није имао на уму чак ни Розенберг, знатно доцније, пишући своју књигу „Мит 20. века“, на коју се Маринов неосновано позива, не узимајући у обзир да ја говорим о 1920. години, а да је Розенбергова књига тек 1930. угледала светло дана. Међутим, и та књига је писана пре Хитлеровог преузимања власти, и чак и у тој антисемитској књизи Розенберг не пледира ни за какво оснивање некакве Цркве, у духу *позитивног хришћанства*.

Питам ја сада читаоце овога мога написа: ако мој сабеседник, Златоје Маринов, није кадар да у дело спроведе начело *парафразе*, и ако о теми о којој би да расправља не зна ништа, да ли реч *дилетант* представља *инвективу*, како уредник „Републике“ тврди, или *еуфемизам*, како тврдим ја?

Да невоља буде већа, Маринов не само што неосновано уводи Розенберга и његову књигу, – иако она са *вагирним, позитивним хришћанством* из 1920. године нема никакве везе, – већ и о тезама тог нацистичког посленика не зна готово ништа, или, прецизније и тачније, ништа. Аутор ових редака се бавио, у својој раној младости, овом тематиком и, дакако, детаљно ишчитавао и Розенбергову књигу. Стога ми, верујем,

неће бити замерено што ћу се осврнути на неке аспекте Розенбергове идеологије, како бих предочио бесмисленост *допуњавања* моје маленкости Розенберговим цитатом од стране премудрог N1-опонента епископа Иринеја. Пошто на овом месту није прилика за детаљну експликацију у вези са Розенберговим тезама, у неколико тачака ћу предочити најважније ствари. Што се осталог тиче, онај који ове редове бележи увек је отворен за јавни разговор, какву јавну полемику са мојим сабеседником, или са другим опонентима епископа бачког, али се они, авај, јавних расправа клоне.

1. Алфред Розенберг ни на једном месту у својој књизи „Мит 20. века“ није заступао тезу практичко-политичког стварања немачке, националне Цркве. У поглављу под насловом „Немачка народна Црква и школа“, разматра *услове* који би требало да испуњава нека будућа немачка, народна Црква. Притом, за разлику од састављача Програма Националсоцијалистичке партије из 1920. године који су *позитивно хришћанство* видели у протестантским заједницама, Розенберг подвргава критици протестантску религиозност и теологију, и одбацује могућност постојања елемената *позитивног хришћанства* у свим њему савременим протестантским религијским заједницама. Иде, чак, толико далеко, да пледира за својеврсно *прочишћавање* Новог Завета, говорећи о својеврсном ревизионистичком, *петом јеванђељу*. Оно што је важно нагласити, Розенберг истиче да не види постојање *ни једног услова* за стварање нове националне или народне Цркве. Другим речима, Розенберг стварање такве религијско-националне организације не види ни у блиској будућности, а не бави се ни стварањем таквих услова, у политичкој равни, идеолошко-политичким средствима, већ једино у сфери сопственог псеудомистицизма. Моја маленкост ће указати само на нека места из Розенбергове књиге, али не онако како то мој неуки сабеседник Мартинов чини. Он, наиме, сасвим у складу са еуфемизмом *дилетант*, којим сам благонаклоним читаоцима предочио његову интелектуалну спрему, наводи писца књиге, Розенберга, затим наслов, и страницу, не наводећи издавача, нити годину објављивања те књиге.

У контексту властите теорије о религиозном генију, који је *нужан* услов за утемељење националне Цркве, Розенберг указује на Мајстера Екхарта, чије име овај нацистички аутодидакт увек наводи као Мајстер Екехарт. Сасвим недвосмислено, он записује: „Ни у једној немачкој земљи није се појавио религиозни геније да би нам, поред постојећих религијских образаца, посведочио какав нови“. („In keinem deutschen Lande ist ein religiöses Genie aufgetreten, um neben den bestehenden religiösen Typen uns einen neuen vorzuleben“ – Alfred Rosenberg, *Der Mythos des 20. Jahrhunderts. Eine Wertung der seelisch-geistigen Gestaltungskämpfe unserer Zeit*, München 1930, 599). Розенберг, притом, овде користи глагол „vorleben“, који је писац ових редака превео глаголом „посведочити“, будући да се овом немачком речју указује на *давање примера или указивање на какав узор, искључиво начином живота*. Розенберг ће ово на више места у својој књизи варирати, тврдећи да „апсолутни религиозни генији, то јест потпуно аутономна отелотворења оног божанског у једном човеку, Европа још није испунила“ („...absolute religiöse Genies, d.h. vollkommen eigengesetzliche Verkörperungen des Göttlichen in einem Menschen Europa noch

nicht besessen hat“ – Rosenberg, *Der Mythos*, 442). Такође, код Розенберга читамо и то да „нама још увек није дарован прави геније, који открива мит, и који нас васпитава према обрасцу“ („...daß uns ein echtes Genie, das den Mythos offenbart und uns zum Typus erzieht, noch nicht geschenkt worden ist“ – Rosenberg, *Der Mythos*, 601).

2. Мартинов указује на расистичке тезе Алфреда Розенберга, који са нашом темом никаквих додирних тачака немају. Ипак, и у том полемичком ћорсокаку он показује незнање. Најпре, Мартинову је непознато да нацистички идеолог Розенберг заступа учење о *интрансцендентном Богу*, који има и универзалистички карактер. Даље, Розенбергов расизам није онај биологистички, гобиноовског типа, нити има додирних тачака са расизмом у светлу тобожњег истраживања наслеђа, које је предузимао Френсис Галтон. Сам Адолф Хитлер није заступао концепт *религијског расизма* Алфреда Розенберга, већ управо ове друге, расистичке теорије. Човек који, попут Мартинова, не уме ствари да контекстуализује, и који не прави разлику између Програма Националсоцијалистичке партије из 1920, Алфреда Розенберга, Хитлера и Гебелса, о тематици о којој би да расуђује нема никакву представу. Овај опонент епископа бачког, са незнатном интелектуалном спремом, не зна толико да Розенберг и није био толико уважен нацистички идеолог у нацистичким круговима, и да је идеолошки, у равни псеудомистике, далеко утицајни од њега био Дитрих Екарт. А у практичко-политичком погледу, у односу на писца „Мита 20. века“, Рибентроп је био Хитлеров фаворит

Дакле, хитлеровска визија Цркве, о којој је писац ових редака писао, није розенберговског типа. Она има везе са вагирном религиозношћу, о којој је први писао Томас Нипердај, и односи се на *позитивно хришћанство* у кључу надилажења конфесионалних разлога. Нацистима се то, дакако, допало, те су тај термин увели у свој Програм 1920. године, и то не из националистичких разлога. Ти разлози долазе доцније, у тридесетим годинама минулог столећа, када је Гебелсу пошло за руком да вагирно, *позитивно хришћанство*, веже за *немачке хришћане*. У контексту спомињаног Програма из 1920. године, основни разлог због којег „Партија заступа становиште позитивног хришћанства“, састоји се у одсуству епископоцентричне структуре и одсуства строгих, традиционалних критеријума за проверавање истинитости теолошких учења. Хитлер је, дакле, увидео да су такве хришћанске протестантске заједнице веома погодне за идеолошку манипулацију, и то је тачка у којој је писац ових редова указао на аналогију са идеолошком манипулабилношћу извесних реформаторских тенденција у Српској Православној Цркви.

То је Делић не само „хтео да каже“, како мој неуки сабеседник Мартинов пише, већ је то и рекао.

Одсуство способности за парафразу Златоја Мартинова понајбоље се види на следећем примеру. Мом сабеседнику, наиме, није јасно због чега сам спомињао Јустуса Липсиуса. Није, дакле, највећа невоља у томе што Мартинов одиста за Липсиуса није ни чуо, а камоли нешто од овог хуманисте прочитао, већ је далеко већа невоља због неспособности уредника „Републике“ да неки текст уопште чита. Мартинов се пита да

ли сам можда, наводећи Липсиуса, настојао да овог холандског хуманисту предочим као претечу нацистичке визије Цркве, и тиме речито предочио читаоцима да онај израз „дилетант Мартинов“ није писцу ових редака тек тако изишао испод пера, већ да он представља *еуфемизам* а не *инвективу*. Указујући на Липсиуса, нагласио сам да би се учесници водвиљске телевизијске емисије о бачког архијереју могли неоправдано позвати на Липсиусов, хуманистички модел такозваног *недогматског хришћанства*, те себе покушали да сврстају у ту древну, неостоичку политичку традицију, да су за њу, којим случајем, уопште чули. Укратко је аутор ових редова објаснио суштину Липсиусовог неостоицизма и поставио и јасно питање, и на њега дао одговор, што мој сабеседник Мартинов није био у стању да разабере. Ево тог питања и одговора моје маленкости, из пређашњег текста, на који реагује Златоје Мартинов: „Поставља се, међутим, кључно питање у вези са онима који би радо радикално реформисали Српску Православну Цркву, само да им се на путу нису испречили Патријарх српски, епископ бачки и апсолутна већина српских архијереја: да ли су учесници емисије о угледном српском архијереју и њихови теолошки саветници заправо заступници Липсиусове или хитлеровске варијанте хришћанства из године 1920? Да не дужимо: без обзира на то што о теоријским претпоставкама властите идеологије и једни и други знају веома мало, ови N1-егзекутори-in-spe баштеници су хитлеровске визије *позитивног хришћанства*. Ево и зашто. *Позитивно хришћанство*, у кључу програма Националсоцијалистичке партије, односи се на конкретне хришћанске заједнице, које би требало у самима себи – ако то већ нису учиниле – да разграде конфесионалне претпоставке и традиционалну црквену организацију и тако се прилагоде новој, хитлеровској визији Европе. Насупрот томе, концепција Јустуса Липсиуса уопште није усмерена у правцу својеврсног еклисијалног инжењеринга и нема претензију да се дотиче конкретних црквених заједница. Липсиусов концепт је политички концепт, по којем би политички управљачи требало да заступају синкретистичку варијанту неостоицизма и да, у политичкој равни и политичким средствима, теже идеалу *надконфесионализма* и *недогматског хришћанства*, како би у политичком одлучивању били независни од представника ове или оне конфесије. У време оштрих конфесионалних сукоба, ова Липсиусова политичка концепција имала је своје оправдање. Међутим, писци сценарија и учесници у епизоди усмереној против *злог Иринеја* и *ретроградне* Српске Православне Цркве нису поклоници ове хуманистичке варијанте политичког, *општег хришћанства*. Они би да измене структуру саме Српске Православне Цркве, а то их сврстава у баштенике хитлеровске визије Цркве из 1920. године“.

У истој реченици у којој је сликовито предочио одсуство елементарног интелектуалног капацитета за *парафразу*, Мартинов показује одсуство оног првог услова, који указује на неопходност каквог-таквог знања о оној области, о којој би требало повести расправу. Овај уредник „Републике“ очито реагује на моје указивање на чувени сонет „Самом себи“ из пера Паула Флеминга, писан у духу Липсиусове философије, те записује да су се „у немачкој романтичарској књижевности заиста налазили извесни елементи из идеја Јустуса Липсиуса“. Спомињани Паул Флеминг представник је *барока*, а не *романтизма*, те се идеје Јустуса Липсиуса не могу пронаћи у романтизму, већ у бароку. Једна од Флемингових речи, која је непозната у савременом немачком

језику, јесте реч *unverzagt*, која указује на одсуство страха и на срчаност. Управо ова реч представља парафразу Липсиусовог етичког и антрополошког оптимизма, израженог у његовом теоријском речнику појмовима *constantia* – постојаност, и *perturbatio animi* – пометеност душе.

Након Мартиновљевог неразликовања барока од романтизма, нема више тога ко би држао да је аутор овога написа огрешио душу о уредника листа „Република“, кад га је дилетантом назвао. Једнако тако, свакоме је очито да се радило о *еуфемизму*, а никако о *инвективи*.

Мартинов и надаље наставља опет о романтизму и о нацизму, – као да то има додирних тачака са Липсиусом, – а спомиње и Мајстера Екхарта, и у нацистичкој рецепцији овог немачког мистичара види најпре интересовање за његову критику црквене јерархије, тврдећи да су „из оваквих и сличних Еркартових ставова нацисти извучили закључак да је потребно створити цркву која ни по чему неће личити на скоро два миленијума стару црквену хијерархију по којој Цркву чине сједињени: јерархија, дакле свештенство и монаштво и верници сабрани на молитвама и литургијском призиву Св. Духа“.

Писац ових редака ће и на овом месту да покаже нетачност Мартиновљеве олако изречене тезе. Оставимо по страни то што Златоје Мартинов Екхарта каткад исправно зове Екхартом а каткад, погрешно, Еркартом; занемаримо и то што у једној истој реченици користи једну исту реч у две варијанте, пишући и о *хијерархији* и о *јерархији*. Тврдња Мартинова начелно је погрешна. Рецепцију Мајстера Екхарта, у нацистичком кључу, предузимао је Алфред Розенберг у својој књизи „Мит 20. века“, док је напред споменути Дитрих Екарт био први који је настојао да интегрише мистичке спекулације у нацистичку идеологију, нарочито узимајући у обзир поставке католичког мистичара из 17. столећа, Јоханеса Шефлера. Истини за вољу, није на одмет подучити Златоја Мартинова да расистички идеолози нису само тумачили Мајстера Екхарта, већ и Јакоба Бемеа, а овај други је нарочито био на срцу Хјустону Стјуарту Чемберлену. Он је ишао чак дотле у освртима на Бемеа, да је изрекао ону реченицу, коју су касније нацисти немилице цитирали: „Сваки мистичар је (хтео-не хтео!) рођени антисемит“ („Jeder Mystiker ist (ob er's will oder nicht) ein geborener Antisemit“ – Houston Stewart Chamberlain, *Die Grundlagen des 19. Jahrhunderts*, München 1898, 878).

Што се тиче рецепције Мајстера Екхарта, она се у главном току није одвијала у поводу питања црквене организације, већ у идеолошком правцу својеврсне политичке религије. Треба рећи да Розенберг неколико десетина страница своје књиге посвећује овом немачком мистичару, веома селективно га цитирајући. Розенберг за ту своју идеолошку работу није користио какво озбиљно, критичко издање Екхартових списа, већ један избор проповеди и написа немачког мистичара, који је у Лајпцигу, почетком двадесетог столећа, приредио Херман Битнер (види: Hermann Büttner (Hrsg.), *Meister Eckharts Schriften und Predigten*, 2 Bde., Leipzig 1903). Било како било, Розенберг у својој књизи о миту 20. века поглавље под насловом „Мистика и дело“ посвећује Екхарту или Екехарту (Eckehart), како га овај нацистички идеолог назива. Истини за вољу, на почетку 20. столећа, кад Розенберг предузима идеолошку злоупотребу Мајстера Екхарта, он га, ипак, с правом назива мистичарем. У то време, у интелектуалним круговима, Екхартовим списима није даван мистички религијски предзнак.

За Розенберга, Екхартова мистика представља нову религију, будући да је, како је тврдио овај нацистички идеолог, у њој предочен нови квалитет душе. Розенберг историзује и трибализује Екхартове теолошке мисли, тврдећи да је „идеја душевне личности, која је носећа идеја наше повести“ формулисана и први пут формирана као „религија и животно учење“ (Rosenberg, *Der Mythos*, 220). Будући да је, као сваки идеолог, и овај нациста био окренут практичко-политичким циљевима, тврдио је да је Екхартова мистика заправо мистика дела, те да немачки мистичар након „душевног опажања искричаве светлости“ („dem seeligen Gewährwerden des Fünkleins'“) налази пут „од душе ка свету“ („von der Seele zur Welt“ – види: Rosenberg, *Der Mythos*, 239). Надаље, Розенберг слави Мајстера Екхарта због његовог инсистирања на трима душевним моћима, – вољи, уму и сећању, – при чему нацистички идеолог ову тријаду, у којој види и слику Свете Тројице, до крајњих граница идеологизује и трибализује. Писаће овај нацистички идеолог и о *надилажењу света* у контексту Екхартове мистике, приписујући и оном *луциферском* позитивно значење (види: Rosenberg, *Der Mythos*, 262). Споменута Розенбергова концепција *интрансцендентног Бога* такође је, у књизи „Мит 20. века“, плод његовог читања Екхартових списа и проповеди. На више места ће понављати да је Екхарт „нама даривао нашу религију“ (уп. Rosenberg, *Der Mythos*, 218, 138, 394, 458, 560, 621, 685, 699, 701), тврдећи и то да је „у Мајстеру Екехарту нордијска душа први пут дошла до самосвести“ („in Meister Eckehart die nordische Seele zum erstenmal zum Bewußtsein ihrer selbst kam“ - Rosenberg, *Der Mythos*, 218).

Из овог кратког прегледа Розенбергових осврта на Екхарта, очито је да је главна интенција овог нацистичког идеолога била везана за политичку религију у идеолошкој равни, а не у оној организационој, како тврди Мартинов, држећи да су у погледу немачког мистичара „нацисти извучили закључак да је потребно створити нову цркву која ни по чему неће личити на скоро два миленијума стару црквену хијерархију“. И после овог предочавања стања ствари од стране моје маленкости, недвосмислено је јасно да је израз „дилетант Мартинов“ употребљен као *еуфемизам*, а не као *инвектива*, како је мој сабеседник желео то да прикаже.

Мартинов наставља даље да исписује прилоге о сопственом незнању, пишући да нацистичку тенденцију стварања *нове Цркве* „запажамо и у руској теолошкој мисли још у 17. веку дакле у допетровској ери, пре свега код словенофила који заговарају народну, руску цркву“, и притом цитира једну реченицу с почетка књиге „Руска идеја“ Николаја Берђајева, наводећи опет само страницу, а не и издање књиге из које цитира.

Да се не ради ни о каквој *инвективи* кад за опонента бачког архијереја, Златоја Мартинова, изрекнемо да је *дилетант*, и *човек малих знања*, и *уских духовних и интелектуалних видика*, врло добро се види из овог његовог несрећног осврта на словенофилство. Прво, у 17. веку, на који Мартинов упућује када је о словенофилима реч, словенофили уопште нису ни постојали. Два столећа је мој неуки сабеседник омашио, будући да се словенофилство јавља тек у првој половини 19. века. Питам и овде читаоце овога написа моје маленкости: да ли се увредом може назвати уколико неко *дилетантом* назове онога ко словенофилство, уместо у 19., смести у 17. век, или

је онај који је свом сабеседнику уделио споменути епитет употребио благ израз, штедећи га, притом?

Међутим, Мартинов не само да не зна ни век у којем се словенофилство у царској Русији појавило, већ не зна ништа ни о садржајима овога културполитичког струјања. Чест поступак у дилетаната свих политичких опредељења, и оних левих и десних, састоји се у томе што неки феномен којим се баве своде на неиздиференциран, хомоген и једнозначан теоријски ентитет, те га на тај начин чине погодним за идеолошку и политичку употребу. То чини и Мартинов, пишући да су словенофили, баш као и доцније нацисти, заговарали „народну, руску цркву“, цитирајући једну узгредну напомену Николаја Берђајева. Аналогија коју Мартинов повлачи између словенофила и нациста, – премда, видели смо, ни о једнима ни о другима не зна ништа, чак ни век у којем су словенофили делали, – потпуно је неоснована. Нису словенофили били никакви руски нацисти, нити су били хомоген покрет који се, без остатка, може свести на напомену Николаја Берђајева, са почетка његове књиге „Руска идеја“. Писац ових редака ће ово, у најкраћим цртама, поткрепити, без претензије да ће публициста Мартинов из овога нешто да научи. Јер, онај ко се у јавној сфери усуди да учествује у нацистичком водвиљу усмереном против једног од најугледнијих и најученијих архијереја нашега времена, а притом не зна ни век у којем су деловали словенофили, само је очит епифеномен духовне и културне ерозије српског друштва.

Заблуда је, пре свега, да су словенофили у први план стављали православно хришћанство, те да су се стриктно држали догматских истина. Било је међу њима и оних који нису веровали ни у васкрсење тела, па су опет били најизразитији представници словенофилства. Ако следимо Мартиновљеву неиздиференцирану оптику, по којој су словенофили православни идеолози који пледирају за православне, традиционалне и народне вредности пренесене у политичку сферу, онда бисмо и једног Херцена, који је представник *западњака*, – идеолошких супарника словенофила, – убројали међу словенофиле. Познато је да је Херцен у једном писму величао руску општину која је, по њему, спасила руски народ од монголског варварства и немачке бирократије, говорећи о *мужичком социјализму*, као специфично руској форми социјализма. Писао је Херцен и да је мужик човек руске будућности, да Русији припада предводителска улога у словенском свету, будући да би у супротном, по Херцену, словенски свет прогутали Немци. Кад бисмо усвојили неиздиференцирани појам *словенофилства*, који невешто користи Мартинов, Херцена бисмо ставили раме уз раме са Хомјаковим, Кирјејевским, Аксаковим и Јуријем Федоровичем, а не са Чадајевим, Станкевичем и Грановским, у чијем се табору Херцен налазио.

Да би се испитало теоријско и политичко становиште неког културно-политичког струјања, није довољно повести се за програмским паролама које изричу представници тог покрета. Потребно је предузети иманентну анализу конкретних списа оних, које убрајамо у припаднике одређенога правца. Када је о словенофилима реч, ту ствар стоји као са јереси гностицизма, из ране Цркве. Најразличитија становиштвâ, често и међусобно искључујућа, налазе места у овом покрету. Свакако, и сâм Николај Берђајев давао је различите оцене словенофилске доктрине. Издвајајући из контекста само једну реченицу Николаја Берђајева, Мартинов се уписао међу најнедаровитије читаоце овога

руског философа. На пример, у истој књизи из које и Мартинов цитира, Берђајев је одрицао словенофилима конструктивну политичку тактику, заступајући тезу да је словенофилски монархизам имао анархистички карактер, тврдећи да су представници словенофила гајили симпатије за безвлашће. По овој оцени, словенофили би у погледу властитих теорија политичког устројства имали додирних тачака и са становиштем једног Михаила Бакуњина. Ако из угла ове Берђајевљеве поставке промотримо ону коју цитира Мартинов, у намери да припише словенофилима стварање какве националне Цркве, не бисмо никако могли да помиримо словенофилски анархизам и симпатију за безвлашће, са организовањем неке засебне религијске организације, тобожње идеолошке претходнице нацистичких наука.

Имајући у виду конкретне политичке акције словенофилâ, они су, сасвим с правом, од стране неких руских истраживача називани *племићким опозиционарима*, насупрот декабристима, *племићким револуционарима*. Словенофили нису тек тако задобили овај епитет *племићких опозиционара*. Истини за вољу, њихови представници су били, не тако ретко, подвргавани разним врстама терора од стране режима, те неко ко је опозиционо опредељен према једном поретку, не може у исти мах бити и гласноговорник тог режима. У своје време је и оберпрокурор Светог Синода Руске Православне Цркве, Константин Победоносцев, јавно критиковао словенофиле, указујући на недоследност између њихових прокламованих идеја, и њихове политичке праксе. На такву недоследност указивао је и Константин Леонтјев, препричавајући један свој сусрет са Аксаковим, за којег је од Херцена својевремено чуо да је дотични словенофил „поп-стрелац“. Испоставило се, писаће Леонтјев, да је Аксаков „мање поп него ја“. Дакле, и овде недвосмислено можемо разабрати неоснованост Мартиновљевог недиференцираног увида, по којем су словенофили гласноговорници некакве народне, православне идеологије, који би да изграде и неку своју, народну Цркву. Штавише, један од приговора водећег словенофила, Аксакова, изречен Константину Леонтјеву поводом његове књиге „Византизам и словенство“, тицао се указивања на редукцију универзалне поруке Господа Христа, коју је предузимао Леонтјев. Аксаков је, експлицитно, у разговору наглашавао да је „Христос дошао на земљу за све људе, без разлике“. О томе је опширно у својој књизи „Достојевски као мислилац“ писао Никола Милошевић, онај наш знаменити интелектуалац, који је Мартиновљев лист умео да назове *бољшевичко-нацистичким*.

Да Мартиновљева трагикомична скаска у виду одговора мојој маленкости буде још баналнија, у духу оног мановског *проширивања царства баналног*, осврће се он у контексту словенофилства на идеју *Москве као трећег Рима*, само да би споменуо спорну Берђајевљеву напомену о утицају немачког романтизма на ову идеју. Манир Златоја Мартинова је, иначе, оличен у употреби појмова и фраза о којима не зна готово ништа, или на које је први пут наишао, бавећи се писањем гротескног одговора мојој маленкости, у своје име, и у име својих пријатеља. Међу ликовима српских књижевних остварења постоји литерарни пандан Златоја Мартинова. Читаоци ће се, верујем, сетити lika гротескног квази-философа, Светозара Ружичића, из комедије „Покондирена тиква“ Јована Стерије Поповића. Светозар Ружичић користи појмове без познавања њихових значења, често и у погрешној језичкој варијанти, настојећи да заведе неуге и да, по могућству, освоји симпатије Фемине Евице, те да је узме за жену. Златоје

Маринов је Светозар Ружичић наше српске квазиинтелектуалне сцене. И он жели да придобије симпатије својих неуких пријатеља како би, фигуративно речено, опчинио неку Евицу. Међутим, како Светозару Ружичићу није успело да опчини Евицу, већ њену мајку Фему, изазивајући код публике гласан смех, тако ни Маринову није успело да опчини никог осим новинарку Ану Лалић, – неку врсту Феме у новинарском обличју, – као и пар епископâ, за које овај Светозар Ружичић наше српске публицистике има само речи хвале. Тако Маринов, уместо монаха *Филотеја* спомиње неког *Филотија*, као творца тезе о Москви као трећем Риму. Оцена по којој је игуман Филотеј, старешина једног псковског манастира из 16. столећа, експлицитно формулисао идеју о Москви као трећем Риму, изречена је први пут у докторској дисертацији Владимира Иконикова из 1869. године, под насловом „Истраживачко искуство о културном значају Византије у руској историји“ (*Опыт исследования о культурном значении Византии в русской истории*, Киев, 1869). Оставимо по страни то што монах Филотеј није имао никаквих додирних тачака са немачким романтизмом, који му приписује Златоје Маринов, као и то што његова формулација нема много везе са накнадним, трибалистичким варијацијама тезе о Москви као трећем Риму.

Након допуне мојој маленкости у стилу Стеријиног Светозара Ружичића, Златоје Маринов нам открива главни разлог због којег је телевизијска кућа N1 снимила епизоду о епископу бачком Иринеју. „У емисији учесници не нападају Цркву, већ указују на оне свештенике и монахе (укључив и владике, па зашто не и Иринеја Буловића) који својим делањем у јавном простору одступају од основне Христове заповести о скромности и љубави према ближњем. (...) Указати на његове мане од којих је гордост једна од највећих (није ли гордост и смртни грех?) није напад на Цркву већ, супротно, указивање на непоштовање основних јеванђељских принципа и на њихово изневеравање од стране једног владике“, пише Маринов, а затим обзнањује племениту, мисионарску, али и реформаторску улогу епизоде из N1-продукције. Та племенита улога формулисана је овако: „И служи томе (Маринов овде мисли на N1-епизоду о епископу бачком, прим. МД) како би се ствари у Цркви поправиле. Јер има владика и владика, свештеника и свештеника!“

Мало даље, овај исти писац памфлета, Златоје Маринов, тврдиће да никоме од учесникâ епизоде о бачком архијереју није падала на ум никаква реформа, премда је неколико редака пре те изјаве изрекао, да се племенита мисија те епизоде састоји у томе „како би се ствари у Цркви поправиле“. На то ћемо се, доцније, вратити.

Насупрот овако представљеном епископу бачком, човеку мрачном, гордом и нескромном, који љубави нема, у Мариновљевом тексту опет налазе места они за које Светозар Ружичић наших дана вели да представљају „ново духовно струјање у СПЦ“. Поименце наводи он те представнике новог таласа у Цркви, – епископа Григорија и епископа Максима, – а и једног свештеника којег је, по властитом признању, и лично упознао, али чије име није у стању правилно да изговори. Уместо да га ослови као Вукашина Милићевића, Маринов овог свештеника прекрштава у Веселина Милићевића.

Кад је већ споменуо своје миљенике у епископским звањима, који се годинама опсесивно баве епископом бачким, али и садашњим патријархом Порфиријем и

владиком крушевачким, и кад је епископа бачког назвао гордим и нескромним, а Максима Васиљевића и Григорија Дурића оличењем хришћанских врлина, да додамо и ми нешто нашем врлом сабеседнику, Златоју Мартинову, комичном мегафону N1-продукције.

Опште је познато и Мартинову, и епископима које је спомињао, и целокупној нашој црквеној, и не само црквеној јавности, да је Епархија бачка и у правном, и у финансијском погледу, најуређенија епархија наше помесне Цркве. Регулисани социјални и пензиони статус свештеника, транспарентан ток новца и наменски фондови, представљају пример за угледање. Епископ бачки своја примања није користио да би летео на Сен Тропеу, већ је сва своја примања стављао на располагање Епархији, којом управља. Златоје Мартинов би морао да зна о значајној хуманитарној делатности Добротворне установе Епархије бачке „Владика Платон Атанацковић“, о једној од најзначајнијих хуманитарних установа Србије. Мартинов не зна, или неће да зна, да је Иринеј бачки био иницијатор склапања сарадње између Епархије бачке и сиротишта, да је помагао, и у своје име, и у име Епархије бачке, многе невољнике и незбринуте, а да је у време пандемије почела са радом и народна кухиња Епархије бачке. Све то није пратило никакво медијско рекламирање, али о свему овоме постоји уредна документација, будући да администрација Епархије бачке није ни налик администрацијама оних епархија, у којима столују миљеници уредника „Републике“. Није непознато ни то да Иринеј бачки води скроман, монашки и аскетски живот, баш као и његов претходник и имењак, епископ Иринеј Ћирић, за разлику од оних представника новог таласа или струјања у нашој Цркви, који монаштво презиру. Од стварног, а не фиктивног човекољубља епископа бачког, годинама су имали привилегије и представници *новог струјања* у Цркви, како их назива Мартинов. Мој неук и злонамерни сабеседник би требало да зна нешто и о стипендијском фонду Епархије бачке за студенте теологије, о томе да „нескромни“ Иринеј не вози скупа аута, не залази у ноћне барове и клубове, као неки, место да учествује на богослужењима. Иринеј бачки поштује црквени и монашки типик и када је о практиковању поста реч, а презирање поста, као фундамента подвижништва, краси оне творце новог таласа, који су по мери и укусу Златоја Мартинова. Епископ бачки поштује црквене институције, и не мења своје седиште без знања Светог Архијерејског Сабора и Синода. Нека мој сабеседник провери да ли кабинет Иринеја бачког или кабинет неког из *новог струјања* има годишње трошкове од пола милиона евра, *рецимо 560 000*, и да ли Епархија Иринеју бачком или неком од оних из *новог таласа* плаћа годишње шеткање и опуштање по белом свету, *рецимо 20 000 евра*. Нека се позабави и тиме да ли је епископ бачки био тај, или неки други епископ, који је илегално задржао своја примања у пуном износу, за време док су свештеници, у време пандемије, због краћег радног времена, примали знатно смањене плате.

Има, међутим, једна ствар која се може замерити бачком архијереју, ако ту замерку заснујемо на нејеванђељском основу. Био је и остао Иринеј бачки најдарежљивији, и најподвижнији, живећи само у Цркви, и за Цркву, и по цену властитог физичког здравља. С друге стране, сведоци смо да су га највише распињали и распињу они којима је највише пружао, за чије се *позиције*, како би Мартинов рекао, залагао, и којима је давао неограничено поверење. Јеванђељски, ни овде се бачком архијереју не

може приговарати. Међутим, све има своје границе, нарочито када је реч о онима који су његово човекољубље злоупотребљавали, „служећи се Црквом, а не служећи Цркви“, да употребим успелу формулацију епископа крушевачког Давида.

Светозар Ружичић наше публицистике приписује гордост бачком архијереју, па још то наводи као разлог због којег је N1-нацистички водвиљ о бачком архијереју снимљен. Човек који, како смо детаљно показали, не зна ништа, и који није у стању ни текст како ваља да прочита, кадар је да некоме држи лекције о гордости. У Мартиновљевом случају не постоји, чак, ни елементарни разлог за било какву гордост, а она се, удружена са инфериорношћу и незнањем, ипак запатила у души уредника „Републике“. Како је, онда, могуће, да тај и такав човек уопште сме да говори о нечијој гордости, а да у исти мах не тужи и не жали над својим интелектуалним стањем? Он, чак, није кадар ни да своје незнање како-тако прикрије и рационализује, већ доследно спроводи ону хотентотску логику, о којој је већ било речи.

Мартинов не би требало да се брине о мотивима који су „нагнали“ моју маленкост „да по сваку цену брани Буловића тако што опако напада њему потпуно непознате људе“. Писац ових редова реаговао је на јавну ствар, на ставове Златоја Мартинова и његових пријатељица и пријатеља, изречених у једној телевизијској епизоди, и то не може бити окарактерисано као „напад на мени непознате људе“. Лукративне мотиве нека тражи Мартинов на другим адресама, будући да су они из новог струјања, а не писац ових редака, злоупотребљавали човекољубље епископа бачког. Аутор овога написа је, на једном другом месту, већ нагласио да они из *новог струјања* нису неки „храбри људи што за својим речима иду до краја, без обзира на последице по њих саме. Ништа нетачније од тога. Када дотерају цара до дуvara, то јест кад им повољан ветар не дува у једра, они почну да примењују принцип који је Гобино језиком персијских домородаца називао *кетман*, па примењују *глуму за невољу* изигравајући људе послушне својој Цркви. Међутим, да би *кетман* неометано функционисао, – о томе још аналитичније од Гобиноа пише Чеслав Милош, – потребно је да његови актери поседују високу интелигенцију, а да околина буде обавијена каквим велом око очију, па да не разабара шта се заиста збива. За невољу или на срећу, то није случај“.

Илуструјмо ово речено једним конкретним примером. Познато је да је миљеник Златоја Мартинова, епископ Григорије, неко коме је епископ Иринеј стална опсесивна тема, и да је изрицао и изриче, – јавно, полутајно и тајно, – разне негативне изјаве о бачком архијереју. Међутим, кад се приближи Свети Архијерејски Сабор, он примењује управо онај гобиноовски механизам. Тако је, на пример, баш овај љути опонент бачког архијереја, недавно упутио позивницу епископу бачком за обележавање храмовног јубилеја у Минхену, **који ће се збити почетком јуна ове године**. Док неки други представници *новог струјања* у мантијама, опет, док састављају пашквиле о епископу бачком, и спремају сценарио за епизоду серијала „Јунаци доба злог“, умеју да пишу дуга писма епископу Иринеју, „играјући на карту“ његовог човекољубља, којег су итекако свесни. Имају они, често, и теоријско образложење оваквог поступка. Док чекаш „да биологија одради своје“, ваља „бит’ паметан“. Но, после овога, ови Мартиновљеви хероји ни за њега, вероватно, то неће више бити.

Миљеници Златоја Мартинова у епископским одежама, – и онај из Америке и онај из Немачке, – не једном су користили властите *позиције*, које су им додељене услед деценијског одсуства еклисијалног филтера, да у властитим написима, у руху некакве

њихове *теологије*, кријумчаре политикантске и идеолошке поруке, претварајући своје написе у проводнике властитих ресантиманâ. То Златоју Мартинову не само да не смета, већ је вероватно да он управо из тог разлога епископа Максима Васиљевића и епископа Григорија Дурића проглашава представницима новог духовног струјања у Цркви. Предочимо ово у два конкретна примера.

Први пример представља споменица у част епископа Атанасија Јевтића, коју је приредио и објавио прошле године епископ западноамерички Максим Васиљевић, под насловом „Испраћај пророка у Земљу живих“. У овој споменици налазимо места аналогна са онима из пашквиле о епископу бачком, која се пред изборни Свети Архијерејски Сабор појавила. Како то једна споменица служи као медијум за „мимикрију“ ресантимана епископа Максима, предочићемо цитирањем појединих делова.

Читаоци ће се сетити да се у епизоди из N1-продукције спекулише о тобожњем „проблематичном“ избору епископа бачког у звање редовног професора. У споменици о епископу Атанасију налазимо следећу реченицу њеног приређивача, епископа Максима: „Избор у *звања* Владике Атанасија био је, насупротив случајевима неких његових колега (подвукао М.Д.), резултат научних радова, а не поклона Наставно-научног већа“.

У тој споменици налазимо и следећу, готово комичну изјаву епископа Максима: „Овај теолог се на својим предавањима *често* освртао на дарвинизам (мисли на епископа Атанасија, прим. М.Д.), али, за разлику од појединих (додуше заиста ретких српских епископа и теолога у новије време), без презира, ниподаштавања и осуђивања“. И овде налазимо аналогију са оним освртима на дарвинизам, изреченим у епизоди посвећеној бачком архијереју. Где год епископ Максим говори о „неким епископима“, он мисли на свог добротвора и сабрата, епископа Иринеја. Комичност ове изјаве састоји се у томе што је управо епископ Атанасије, много пута, говорио о „несрећном Дарвину“, додајући да „лаже Дарвин да је човек мајмунолик, животиње су човеколике! Загледајте се у вола, у куче, у коња – они су човеколики!“, **говорио** (грмео је) је Атанасије Јевтић. Неће бити ни да је атанасијевски манир био манир одсуства презира и ниподаштавања, како пише епископ Максим. Нема тога коме није познат речник епископа Атанасија, којим је умео да се, нарочито пред крај свога живота, служи оцртавајући и лик и дело својих ученикâ.

Готово у реч сагласан са Златојем Мартиновим, који пише да је Атанасије изгубио некакве позиције, епископ Максим, у споменици о Атанасију, за свог духовног оца вели овако: „Због његовог овако широког погледа центри одлучивања су Атанасија постепено почели да искључују. Жалосно је то да је Атанасије јеромонах из осамдесетих година, пишући критички на рачун врха Цркве, у новинама *Православље* имао бољи третман неголи Атанасије као Епископ (у прве две деценије ХХI века)“. Није, међутим, јасно о чему то пише епископ Максим, ако се сетимо једног *булеварског* написа епископа Атанасија у којем је, баш на страницама листа „Православље“, вређао Добрицу Ћосића; и још једног, опет *булеварског*, у том истом листу, у којем је обасипао увредама Владету Јеротића; и још једног, и овог пута *булеварског*, у којем се на страницама „Православља“ „осврнуо“, без аргументације и *ad hominem*, на књигу „Јустин Ћелијски и Русија“ Богдана Лубардића.

Споменимо овде још једну алузију на епископа бачког, коју епископ западноамерички изриче, злоупотребљавајући споменицу епископу Атанасију, док паралелно са тим и сâм уме да пише друкчија писма, него што се из овога дâ наслутити. Епископ Максим спомиње *упад* Светог Синода на седницу Наставно-научног већа Православног богословског факултета, иако је Синод орган коме је Факултет подређен, па никаквог *упада* не може бити. Епископ Максим иде, чак, толико далеко, да патријарха Иринеја означава особом која није била кадра да мисли и одлучује, а уместо њега су то, по Максиму, чинили његови „зли саветници“. Овакав поступак дискредитације патријарха Иринеја, али и патријарха Павла, могао се видети и у епизоди серијала „Јунаци доба злог“. Уредник ове споменице, епископ Максим, пише овако: „Познато је да се последњих година Владика Атанасије није у свему слагао са поч. Патријархом Иринејем, те је имао са њим преписку, имајући у виду неке радње појединих у Патријарховом окружењу (подвукао М.Д.). Реаговао је на свој, *атанасијевски*, начин, како га сви познају, а због кога га лицемери нису подносили а, насупрот томе, љубитељи истине ценили и уважавали. (...) Знао је да је Патријарх ипак само човек који, притом у дубокој старости, може направити грешку, поверовати у неку неистину“ (подвукао М.Д.).

Ови наводи речи епископа Максима, добар су пример злоупотребе једне споменице неаргументованим алузијама, пуних ресантиманâ, усмерених према епископу Иринеју. Тако се структура ових делова споменице посвећене Атанасију Јевтићу, не разликује од структуре епизоде „Јунаци доба злог“, посвећене епископу Иринеју. Док епископ Максим, под видом представљања животописа епископа Атанасија Јевтића, одапиње отровне стреле према епископу Иринеју Буловићу, у N1-водвиљу ствар функционише на истоветан начин. Под маском *документаризма*, сатанизује се личност епископа бачког, што се, видели смо, завршило тако што се читава инфраструктура епизоде из серијала „Јунаци доба злог“ спустила у прах и пепео.

Други пример „мимикрије“ политикантских идеја у оквиру васкршњег, пастирског писма, представља текст епископа Григорија Дурића, који су пренели они медији, који су у идеолошком и финансијском сродству са телевизијом N1. Интелектуално и богословски безвредан, тај текст је лист *Danas* пренео под насловом „Масе су радије бирале аутократе или ратне злочинце него Исуса Христа“, а *Nova* „васкршњу“, политикантску поруку текста још експлицитније насловљава: „Људи често уместо Христа бирали аутократе“. Да ли због оваквих поступака Мартинов држи да је епископ Григорије један од представникâ новог духовног струјања, питање је на које није тешко дати одговор.

Има, ту, међутим, још неколико ствари, које не могу да измакну из вида аналитичарском оку онога који ове редове бележи. Да би неко био представник каквог *духовног* струјања, морао би и сâм да буде духован. Тај услов не задовољавају двојица напред споменутих. И још нешто. Да бисте били какав-такав предводник било каквог покрета, потребно је да имате и људе које бисте повели. И Максим Васиљевић и Григорије Дурић могу се, међутим, назвати *генералима без војске*, будући да немају поштовање верникâ у повереним им епархијама. Писац ових редака није још сасвим прецизно измерио, – историјске аналогije није увек теоријски оправдано повлачити, – да ли је неповерење и презир верног народа било веће према Венедикту Краљевићу, далматинском владици из 19. столећа, или према представницима овог *новог духовног струјања* у нас. Уосталом, нека Мартинов провери колики је број верникâ недељом

бивао на Литургијама у Диселдорфу пре устоличења епископа Григорија, а колико их има данас! Нека провери и то, – па нека изрази у процентима, згодније је тако, – колики је број верника из Диселдорфа који одлазе чак у Ротердам на богослужења. Не одлазе они из властитог ђефа, или због каквог ђара, већ своје разлоге врло прецизно артикулишу.

Пошто Златоје Мартинов епископу бачком ставља етикету *мрачног конзервативца*, а епископе Максима и Григорија проглашава *отвореним*, нека се распита у екуменским круговима у Немачкој, познаје ли, уопште, неко од угледнијих личности епископа диселдорфског и немачког, и каква је његова међуцрквена активност. Да ли Мартинову треба наглашавати да је Иринеј бачки уважен и поштован од стране најистакнутијих представника свих верских заједница, у целом свету? Нека се обрати помесним православним Црквама, а нека се обрати и Ватикану, и представницима реформације, па ће о Иринеју бачком чути оно што ни писац ових редака није овде истакао. Да ли Мартинов зна да је управо омражени му епископ Иринеј био домаћин Конференције европских Цркава, која се од 31. маја до 6. јуна 2018. године одржавала у Новом Саду? Аутор овога текста је, по окончању те Конференције, учествовао на једном састанку са бројним високим службеницима Евангеличке Цркве, у граду Ројтлингену, и чуо такве речи признања о бачком архијереју, какве се у српској, ипак умногоме паланачкој средини, прожетој антагонизмима и завистима, не могу чути. Шта би, тек, Мартинов рекао на то, што супруга једног упокојеног високог службеника Евангеличке Цркве у Виртембергу, Манфреда Вагнера, иначе Норвежанка, поклања део личне библиотеке свога супруга управо епископу Иринеју? Писац ових редака је, ако није нескромно рећи, већ добио свој део из легата покојног Манфреда Вагнера. Угледни покојник је био и добитник ордена Светога Саве, који му је, у штутгартској католичкој катедрали, уручио управо епископ Иринеј. Манфред Вагнер је био доказани пријатељ српскога народа. У једном писму упућеном српском патријарху Иринеју, писаном из болесничке постеље, које је на српски превео писац овога текста, а на молбу покојног Вагнера, стоји и ово: „Близу три деценије сам пријатељ и онај који бодри, и подстиче Вашу свету Цркву. На Генералној скупштини Конференције европских Цркава, године 1992. у Прагу, стао сам на страну делегата Ваше Цркве. Од тада ме, са представницима Ваше Цркве, везује дубоко пријатељство. У тешким временима, као што је то било 1999. године, за време рата НАТО-пакта против Ваше земље, посећивао сам недељом српску православну заједницу у Штутгарту, и плакао са Вашим верницима приликом ишчитавања именâ убијених људи“.

Представник делегата на Генералној скупштини Конференције европских Цркава у Прагу, које покојни Вагнер спомиње у писму, био је епископ бачки Иринеј. Уосталом, моја маленкост има богату и разуђену преписку са почившим аутентичном хришћанином, Манфредом Вагнером, а у њој има редова посвећених епископу бачком, па ће и она једном угледати светло дана.

Већ је напоменуто да мој неуки сабеседник, поред одсуства знања и способности за *парафразу*, не поседује ни преко потребну способност да аналитички артикулише непротивречну мисао. Најпре је устврдио да никоме од учесника емисије о бачком архијереју није пала на памет реформа Цркве; затим је устврдио да та иста емисија служи томе „како би се ствари у Цркви поправиле“; да би напоследку рекао да је једини он споменуо реформисање. И тако, из ретка у ред, овај Светозар Ружичић наше јавне сцене предузима поступак самоунижења и самодисквалификације, својеврсног „гашења

на рате“, да употребим израз једног интерпретатора поезије Паула Целана и Ивана Гола. Да би свом сабеседнику одговорио, уредник „Републике“ не позива се на своје јавно изречене речи, – неке од њих, попут оне да је цариградски патријарх „*primus inter parUs*“ тек треба да провери, како каже, – већ на неемитоване и необјављене реченице. Мартинов пише следећу реченицу, коју ће писац ових редака, због њене оригиналности, да наведе у целости: „Г. Делић би требало да разуме да сам у емисији рекао много више него што је емитовано“. Мој сабеседник, који ми спочитава да сам се, уместо еуфемизма, у свом тексту служио инвективама, уверава ме да бих ја морао знати и оно што је дотични изјавио у камеру, а што није ушло у емисију. И онда се Мартинов сасвим прецизно присећа шта је то што је изговорио, а није објављено, док не може да се сети онога што је казао, а што јесте објављено. И онда овај публициста, који је одрицао себи и својим пријатељима било какве реформаторске помисли, ни мање ни више него у поводу властите критике злог Иринеја из Новог Сада, започиње опис властите верзије крштења и причешћивања верних. Споменути опис до те мере је у духу оног мановског *проширивања царства баналног*, да га не треба цитирати. Спомињање некакве *штупаљке* у Мартиновљевој верзији чина причешћивања верних, дегутантно је и гротескно. Додуше, овог публицисту је, очито, осоколило оно што је епископ Григорије чинио у Немачкој, када је о пракси причешћивања реч, издајући 1. маја 2020. „Упутства за служење“ свештеницима, у којима је даље отишао него што су то налагали цивилни прописи. Доцније је ово своје „Упутство“ од 1. маја правдао пред Синодом покрајинским актима, премда пажљива анализа тих аката не имплицира григоријевске измене праксе причешћивања. Поређења ради, на дан упућивања свог „Упутства“ свештеницима Епархије диселдорфске и немачке, 1. маја 2020. године, не постоји никакав спомен о пракси светог Причешћа у покрајинској одлуци Баден-Виртемберга, од 29.4.2020. године, па тај документ није могао бити инспирација епископу Григорију за оно што је предузимао. Чак и у најстрожој одлуци покрајине Баварске, коришћен је глагол *предлагати* (*vorschlagen*), када је о пракси причешћивања реч, без наредбодавних исказа. Сасвим у духу Мартиновљеве *штупаљке*, један ђакон у Немачкој ишао је толико далеко, да је износио оригиналан предлог коришћења кинеских штапића приликом причешћивања. И тако даље, сасвим у духу *царства баналног*.

У покушају објашњења синтагме „ударне песнице“, коју је поводом ученика светог аве Јустина Поповића у епизоди усмереној против бачког архијереја спомињао, Златоје Мартинов ми поручује: „Метафора, г. Делићу, не физичка употреба песнице!“ Пре тога Мартинов цитира моју реченицу у којој велим да „Мартинов користи слику ударне песнице“. Реч *слика*, коју сам употребио, не упућује на *физичку употребу песнице*, па се и овде види Мартиновљева немоћ да примени начело *парафразе*. Међутим, у психолошком погледу, онај ко користи овакве метафоре, у власти је агресивног нагона, и особа ауторитарног душевног склопа. Не часећи часа, Мартинов ми објашњава значење ове метафоре, пишући да је отац Јустин Поповић своје ученике припремао да буду „ударна песница против црвеног патријарха“, мислећи на патријарха Германа. Да би поткрепио ову своју тезу, Мартинов се позива на једног покојника, и на разговор који је са њим водио уредник „Републике“ давне и далеке 1981. године. Тај покојник му је приповедао како је ава Јустин дошао на Свети Архијерејски Сабор, – премда Јустин као архимандрит на Сабору никада није учествовао, – па се „поздравио са свим владицама, а са патријархом Германом намерно није“. Тај покојник, „добри Душанић“, како га Мартинов зове, био је управник Музеја Српске Православне Цркве. Писац овог

написа ће, ако се већ Мартинов позива на покојнике за сведоке властитих изјава, да се позове на живе ученике аве Јустина. Сâм епископ бачки је не једном приповедао, да је свети Јустин своје ученике спремао да буду посленици Цркве, а не његова идеолошка *ударна песница*. Свако се у вези са тим може уверити, ишчитавајући преписку Јустина Поповића са својим ученицима. Уосталом, како Мартинов објашњава чињеницу да је управо патријарх Герман ученицима архимандрита Јустина давао најодговорније *позиције* у Цркви?

Пошто уредник „Републике“ не верује епископу бачком, нека оде до манастира „Ћелије“, и нека у вези са тим упита игуманију Гликерију, која је у овај ваљевски манастир дошла пре аве Јустина. Она је крепка, жива и здрава, и поуздан је сведок. А управо је она не једном писцу ових редака говорила о томе, како је сестре монахиње отац Јустин поучавао у вези са послушањем Цркви и патријарху Герману, и како им је говорио на који начин, свечано, треба да дочекају српског патријарха у манастиру Ћелије. Ако не верује мати Гликерији, може Мартинов да упита и двојицу живих и здравих ученика оца Јустина – митрополита берлинског и немачког Марка, и архимандрита Василија Гролимунда, из испоснице Светог Спиридона, у месту Гајлнау код Лимбурга. Обојица би, одмах, развејали ове идеолошке бесмислице Златоја Мартинова, чији је духовни учитељ, покојни Мирко Ђорђевић, Јустина Ћелијског називао „бизарним свецем“.

При крају свога написа, уредник „Републике“ цитира једну реченицу моје маленкости, и поново не уме да примени начело *парафразе*. Моја маленкост ту вели следеће: „Био је то најјачи персонални адут епизоде коју анализирамо, у лику Златоја Мартинова, задуженог да, једном за свагда, одапне убојиту стрелу у епископа Иринеја“. Коментаришући ову реченицу, Мартинов ме пита: „И зашто би мој најјачи персонални адут био то да су Руси примили хришћанство од васељенског патријарха?“ Док моја маленкост говори о *персоналном адуту епизоде о епископу бачком*, дакле о сâмом Мартинову, Мартинов ту реченицу парафразира тако што пише о *некаквом његовом персоналном адуту*, користећи присвојну заменицу „мој“. Сувишно је овде било какав коментар даметнути.

Међутим, мој тоталитарни, антидемократски оријентисани сабеседник Мартинов, свој тоталитаризам уопште не скрива. Наследио га је, ваљда, од својих идеолошких учитеља, па у стилу оне максиме која је гласила: „Друг Тито то и то о томе овако мисли“, држи да Иринеј бачки не би смео ништа да приговори грчкој јерархији и цариградском патријарху, само стога што је у Атини студирао и докторирао. По њему, целокупна јерархија Цариградске патријаршије зна све о канонском праву, и треба им веровати на реч. Шта има ту епископ Иринеј да испитује и да проучава, кад је већ неки друг Тито, или друг Стаљин, или Фирер рекао како треба мислити? Златоје Мартинов указује често на наводни тоталитаризам бачког архијереја, а критикује Иринејев отпор принципу папизма у Православној Цркви, док себе и своје пријатеље сврстава у људе космополитског, демократског духа! Може ли већа иронија од ове бити! То, додуше, чине и сценаристи епизоде о бачком архијереју, исповедајући властиту паланачку свест. Да не улазимо у Мартиновљеву употребу придева „васељенски“, који овај Светозар Ружичић наших дана ставља уз цариградског патријарха, а мисли на земаљску куглу, којом патријарх Вартоломеј треба да влада. Мартинов не само да не зна ништа о византијској официјелној идеологији, када је реч о употреби титуле *васељенски патријарх*, већ наново понавља бесмислицу, по којој је отац Јустин Поповић творац

идеје о симфонији Цркве и државе. Овај „добронамерни“ критичар епископа Иринеја и заговорник реформисања светих тајни, не зна оно што зна сваки просечно обавештени средњошколац: да идеја симфоније има корене у владарској идеологији римског цара Константина из 4. века, а да је у 9. веку ту праксу симфоније правно и теоријски у свом спису „Увођење у закон“ (Εἰσαγωγή τοῦ νόμου) артикулисао византијски цар Василије I Македонац. Што се већ спомињане титуле „васељенски патријарх“ тиче, управо је епископ бачки у једном свом тексту ваљано објаснио, да је патријарх Вартоломеј „у првом реду епископ Константинопоља, данас Истамбула, а да титула ‘васељенски патријарх’ заправо означава првог епископа византијске ‘васељене’, како је у званичној идеологији називана Ромејска или Источноримска Империја, а не ‘епископа све васељене’, односно планете Земље, како суштински гласи савремена новаторска и – рећи ћу без зазора – неправославна црквено-политичка идеологија Васељенске Патријаршије, Фанара или како већ ко воли да се изрази“.

Ипак, врхунац властитог „гашење на рате“ Мартинов достиже при самом крају текста. Овај неуки човек, који о темама о којима би да расправља не зна ама баш ништа, написаће да је „до 1918. године београдска митрополија била само митрополија јер је поштовала патријарха српског у Карловцима“. Мој сабеседник Златоје Мартинов, писац и публициста, уредник „Републике“, добронамерни заступник реформи у Српској Православној Цркви и заклети љубитељ епископа Максима и Григорија, и нека врста инкарнације Стеријиног Светозара Ружичића у нашим приликама, пише о некаквом српском патријарху у Карловцима до 1918. године, премда српски патријарх не постоји до 1920. године. И основци старијих разреда знају бар толико из националне историје, о чему не зна ништа онај који би да реформише Српску Православну Цркву, да су се тек 1920. године покрајинске српске Цркве ујединиле, и да је те 1920. године, дотадашњи митрополит београдски Димитрије изабран за патријарха српског, коме је придодата и титула митрополита београдско-карловачког.

Након свега овога, читалац ће се упитати има ли нешто да уме и зна овај мој сабеседник, и трагикомични критичар епископа бачког Иринеја? Писац ових редова се трудио да у Мартиновљевом тексту пронађе било шта, што би било тачно и аргументовано, и није успео. Биће да се Златоје Мартинов, писац и публициста, једино разуме у исхрану. Премда састављач овога написа није компетентан то да процени, жели да верује да је књига његовог сабеседника Мартинова, под насловом „Немачки утицај на исхрану Срба у Банату“, дело у којем се могу пронаћи значајни редови за сладокусце. Како је Мартинов у свом тексту умео да ми удели по који савет, после свега и ја, најискреније и најдобронамерније, саветујем уреднику „Републике“, да једном за свагда баци писаљку, и да престане било шта да чита, те да настави тамо где је стао, бавећи се темом исхране. Или, у миру, негде на Дунаву, уместо писаљке да узме удицу у руке, и да пеца рибу. Најдобронамерније уверен да тему исхране, ипак, познаје, и да од немачких тема о оној о немачком утицају на исхрану наших људи у Банату има шта да каже, моја маленкост ће свог врлог сабеседника, сасвим у складу са метафорама везаним за исхрану, да упути на једну теоријску дистинкцију, на коју је, у својој књизи „Уметност романа“, неке добре душе упућивао Хенри Џејмс. Та дистинкција, кратка и јасна, језгровита, гласи овако: „Роман је роман, а пудинг је пудинг“. Овом исказу Хенрија Џејмса и онај који ове редове бележи додаје своју лепту, најсрдачније поздрављајући господина Мартинова: Црква је Црква, теологија је теологија, Иринеј је Иринеј, роман је роман, а пудинг је пудинг!

П. С. Након објављивања овога написа, Златоје Мартинов је 1. јула 2022. године на интернет-страници портала „Стање ствари“ објавио текст под насловом „Vanitas vanitatum г. М. Делића или Како понизити неистомишљеника“. У том интелектуално безвредном тексту, Мартинов је поновио историјску бесмислицу по којој је „до 1918. године београдска митрополија била само митрополија јер је поштовала патријарха српског у Карловцима“. Писац ових редака држи да ова бесмислица, ма колико очигледна била, има своју практично-политичку употребу. Наиме, у истом одељку где износи овај историјски nonsens, Мартинов себе назива Војвођанином. Све постаје јасније ако се присетимо да је Златоје Мартинов колумниста и сарадник „портала грађанске Војводине“, који се зове „Аутономија“. Аутономија Војводине, коју заступају Мартинов и његови сарадници, има све прерогативе државе у држави, које су Социјалистичкој аутономој покрајини Војводини биле дате Уставом из 1974. године. Војводина би, по Мартинову и његовим колегама, једног лепог дана требало и да се одвоји од Србије, и крене путем који јој је брозовска идеологија наменила. У том кључу *неопходно* је пласирати тезу о аутокефалности Карловачке митрополије. По истом моделу, фингирана је и теза о тобожњој аутокефалности или, у блажој варијанти, аутономији некакве Црногорске Православне Цркве, коју су промовисали и промовишу јавно, полутајно и тајно и неки од клирика Митрополије црногорско-приморске. Писац ових редака не би се на ово освртао, да Мартинов у свом тексту није споменуо и епископа Саву Вуковића, сврставајући га међу промотере ове сепаратистичке идеје, која је по Уставу сваке земље, па и Србије, најстроже забрањена. Моја маленкост добро познаваје црквену и списатељску делатност свог покојног владике, ученог и подвижног шумадијског архијереја. За ову прилику нека ми буде допуштено да читаоце упутим на телевизијску емисију „Духовници“, која је снимљена и први пут емитована 2001. године. Дотичући се аустроугарског пројекта стварања антисрпске Митрополије буковинско-далматинске, епископ Сава, јасно и гласно, истиче да Карловачка митрополија никада није била аутокефална епископија, наглашавајући да је аутокефалност имала *једино* Црква Краљевине Србије. Док Митрополија црногорско-приморска, по владици Сави, *никада* није била ни аутономна ни аутокефална. Дакле, аутокефална Београдска митрополија није могла била подређена Карловачкој митрополији, како Мартинов у духу војвођанског сепаратизма пише, већ су све српске покрајинске Цркве гледале у правцу Пећке Патријаршије, која је напослетку и обновљена 1920. године, када је београдски митрополит Димитрије Павловић постао патријарх српски и митрополит београдско-карловачки. Ни Златоје Мартинов ни његови сепаратистички пријатељи из света политике, као ни његови миљеници-епископи, непријатељски настројени према сопственој Цркви, не знају ни толико да је трон карловачких митрополита био упражњен у периоду од 1913-1920, када се патријарху српском додаје и титула митрополита београдско-карловачког. Карловачки трон је, нека ми буде допуштено да и то додам, био заливен мученичком крвљу митрополита Лукијана Богдановића, који је пао као жртва мађарског премијера Иштвана Тисе. Управо те, 1913. године, пронађено је беживотно наго тело митрополита Лукијана, одрубљене главе. Не зна то Мартинов, будући да не крије да је опчињен Брозом и његовом политиком затирања Срба. Не знају то ни они који би требало да знају, а у чију се нову сорту духовности заклинје уредник „Републике“ и сарадник портала „Аутономија“.

Писац ових редака овде прилаже емисију „Духовници“, у којој је гостовао покојни епископ Сава Вуковић, са молбом да гледаоци погледају излагање шумадијског

архијереја од 9. минута и 28. секунде до 14. минута и 6. секунде (видети: <https://www.youtube.com/watch?v=BYXFok9GqQM>). Из овога одељка емисије „Духовници“ недвосмислено се може разабрати за каквим фалсификатима су кадри да посегну они који би да Српску Православну Цркву реформишу у кључу хитлеровског *позитивног хришћанства*.